

DAVID GRAEBER

MARELE
ADEVĂR
ASCUNS
AL LUMII...
ESEURI

Ediție îngrijită și introducere de Nika Dubrovsky

Cuvânt înainte de Rebecca Solnit

Traducere din limba engleză de Ioana Avădănei

POLIROM
2026

Cuprins

<i>Cuvânt înainte: cu o bucurie nestăvilită</i> (Rebecca Solnit)	5
<i>Introducere</i> (Nika Dubrovsky)	11

Partea I

Nu a existat niciodată un Occident

Nu a existat niciodată un Occident	21
--	----

Partea a II-a

Împotriva științei economice

Finanțele sunt doar un alt cuvânt pentru datoriile altor oameni (interviu cu Hannah Chadeayne Appel)	81
Despre fenomenul <i>bullshit jobs</i>	105
Împotriva științei economice	112
Taxați-i pe bogați (dezbatere cu Thomas Piketty)	131

Partea a III-a

Dincolo de putere

Cultura ca refuz creator	145
Ura a devenit un tabu politic.	171
Zonele moarte ale imaginației	180
Amvonul agresorului.	212
Nu înțelegeam cât de răspândit era violul. Apoi mi-a picat fisa.	227
Despre fenomenologia păpușilor uriașe	232

Partea a IV-a

Revolta claselor care îngrijesc

Ești anarhist?	289
Armata de altruiști	296
Să-ți pese prea mult	311
Revolta claselor care îngrijesc	315

Partea a V-a

Ce rost are dacă nu ne putem distra?

O altă lume a artei. Partea I. Comunismul în artă și raritatea artificială (împreună cu Nika Dubrovsky)	341
Muzeul Îngrijirii (împreună cu Nika Dubrovsky)	355
Ce rost are dacă nu ne putem distra?	358
<i>Note</i>	375
<i>Index</i>	399
<i>Mulțumiri pentru drepturile de republicare</i>	419

Introducere

De la moartea lui David în 2020, o mare parte din viața mea s-a împletit cu vasta sa arhivă de texte publicate și nepublicate, sute de carnete, înregistrări audio și video și scrisori. David a spus odată că adevărata grijă față de un „mare om” apare după moartea sa și aproape întotdeauna vine din partea femeilor. Acum știu ce a vrut să spună.

Când David vorbea despre grijă, întotdeauna adăuga că are o semnificație reală doar dacă permite libertatea. Închisorile au grijă de deținuții lor, hrănindu-i și adăpostindu-i – dar e puțin probabil ca vreunul dintre noi să-și dorească să aibă parte de genul acesta de protecție. Părinții au grijă de copiii lor pentru ca aceștia să poată să se joace și să fie liberi. Mă întreb: de ce fel de grijă ar putea avea nevoie David după moarte și ce libertate postumă ar permite aceasta?

Concepția noastră occidentală despre libertate își are originile în autoritatea legală a patriarhilor romani asupra familiei și sclavilor lor. Se bazează pe ideea de proprietate privată – înțeleasă nu ca o relație între oameni, ci mai degrabă ca un raport între o persoană și un obiect sau între doi oameni, dintre care unul este totodată un obiect (așa erau definiți sclavii în dreptul roman: erau persoane și totodată *res*, lucruri). Sclavia însemna moarte socială; un sclav era o persoană lipsită de dreptul de a-și crea propriile legături sociale. La rândul său, cuvântul latinesc pentru „corp” – *corpus* – înseamnă totodată un corp de scrieri sau de legi și este legat de ideea de proprietate privată și de om liber care are autonomie în privința corpului său și poate deține proprietăți. Ușor modificat, înseamnă „cadavru” (*corpse*), un corp mort. Un corpus

de lucrări stabilit pentru veșnicie, imuabil, plutind deasupra muritorilor de rând: ar fi greu de găsit o descriere a scriiturii mai străină de David.

Felul cum înțelegea David libertatea era antitetic față de noțiunile occidentale derivate din Roma antică. În prelegerile sale, el remarcă frecvent că suntem poate singura civilizație construită aproape exclusiv pe legătura bizară dintre proprietate privată și libertate. Practic toată opera lui David îi dezvoltă teoria potrivit căreia adevărata libertate este un principiu fundamental al universului, manifestat în joc și în relațiile sociale; pentru David, libertatea nu derivă din legi și nu se bazează pe drepturile de proprietate individuală. (Într-un eseu pentru populara revistă *The Baffler*, care încheie această culegere, David discută temele esențiale ale libertății și jocului, pe care le-a dezbătut cu filosofi Roy Bhaskar și Mehdi Belhaj Kacem.)

Scrisul era o exercitare a libertății pentru David. Era un proiect rebel, adesea creat împreună cu alții pentru a schimba în mod colectiv ordinea socială, revizuiind literalmente un cod social existent. Felul cum înțelegea el schimbarea diferea de cel al multor revoluționari, în special Vladimir Lenin. David nu credea că revoluția însemna să ocupi Luvrul sau să aduci alți politicieni la putere – deși, uneori, acest lucru ar putea fi util pentru a face lumea mai bună. Mai degrabă credea că „revoluția are loc atunci când se produce o transformare a bunului-simț”.

David și-a trăit viața cu o profundă înțelegere a faptului că „marele adevăr ascuns al lumii” – codul care alimentează mecanismele sociale invizibile ale societății noastre ce ne fac să ne omorâm între noi în războaie sau să construim locuințe gratuite, să muncim ani la rând în slujbe inutile sau să ne angajăm în munci de îngrijire, chiar dacă salariul este minim – „este că ea reprezintă un lucru făcut de noi și pe care la fel de ușor l-am putea face altfel”.

În faimoasele cuvinte ale lui Borges: „Când scriitorii mor, devin cărți, ceea ce, la urma urmei, nu e o incarnare prea rea”. Sunt de acord cu asta. Deși, pentru a întruchipa cu adevărat spiritul lui David, cartea sa ar trebui să fie o sursă deschisă. În proiectele cu sursă deschisă, participarea rămâne liberă pentru oricine, metodologia

și rezultatele sunt transparente, iar dacă „programatorii principali” dispar, proiectul continuă totuși să evolueze în lipsa lor.

David a fost ceea ce francezii numesc *un homme de lettres*. A trăit ca să-și împărtășească ideile, exprimându-le în cât mai multe moduri posibile. La fel ca Noam Chomsky, alt anarhist-savant de marcă, s-a pus la dispoziția celor din afara mediului universitar și vorbea aproape oriunde era invitat.

David înțelegea anarhismul nu ca pe o identitate, ci ca pe o practică, existând în relațiile sociale cu ceilalți, și s-ar putea spune că principalul proiect intelectual al lui David, dincolo de publicare, a fost chiar democratizarea procesului de scriere.

David obișnuia să spună că, atunci când scrie în minte, vorbește cu mama lui și simte că, dacă ea îl înțelege, și alții o vor face. Textele sale au fost scrise pentru a fi dezbătute și dezvoltate mai departe de alți oameni. Voia să schimbe bunul-simț colectiv al oamenilor, iar misiunea aceasta poate fi realizată doar colectiv.

Mi se pare că proiectul lui social a avut un succes remarcabil. De la o carte la alta, de la un eseu la altul, David a reușit să pună la îndoială supozițiile care ne sunt dragi, felul în care gândim – însăși esența codului nostru social colectiv. David a remarcat cu mândrie că, după mișcarea Occupy Wall Street, cuvântul „inegalitate” apărea până și în discursurile celor mai conservatori politicieni americani, iar majoritatea americanilor sub vârsta de 35 de ani preferau socialismul în detrimentul capitalismului. Mișcarea Occupy Wall Street, căreia i-a dedicat ulterior câteva cărți, s-a răspândit în toată lumea. Deși adesea atribuit lui, sloganul „Noi suntem cei 99%” a fost o realizare colectivă, născută din luptă, care continuă să răsunе și să aibă un impact global mult timp după trecerea lui în neființă.

Pentru această culegere, am selectat 18 eseuri, în colaborare cu studenții și colegii lui David de la Institutul David Graeber și de la Muzeul Îngrijirii, cu scopul de a-i înfățișa proiectele-cheie de o viață – sau cel puțin pe cele care ne sunt deja cunoscute; arhiva sa este vastă, încă neexplorată în totalitate. Eseurile din culegerea de față reprezintă o istorie a relațiilor sale sociale – o explorare a prieteniiilor sale, a adversarilor săi și a partenerilor săi de conversație.

Se centrează pe natura dialogică a conștiinței umane, pe cooperare ca libertate politică și, în cele din urmă, pe originile „bunului-simț”.

În prefața la *Pirate Enlightenment*, David descrie cartea ca parte a unui proiect intelectual mai amplu, pe care l-a schițat prima oară în eseu din 2007 „Nu a existat niciodată un Occident” (partea I) și l-a continuat cu *Zorii tuturor lucrurilor* (în colaborare cu David Wengrow). A numit acest proiect „decolonizarea Iluminismului”.

El scrie: „Este neîndoielnic că multe dintre ideile pe care le vedem acum ca pe niște produse ale Iluminismului european din secolul al XVIII-lea au fost folosite, de fapt, pentru a justifica o cruzime, o exploatare și o distrugere extraordinare, nu doar împotriva claselor muncitoare de acasă, ci și a celor care trăiau pe alte continente. Însă condamnarea în bloc a gândirii iluministe este, în felul ei, destul de ciudată”.

Proiectul de o viață al lui David era să dezvăluie originile nonoccidentale ale Iluminismului și viziunea sa izbitor de diferită despre natura umană și democrație – oferindu-ne astfel alt Iluminism, pe care încă nu l-am descoperit. În *Pirate Enlightenment*, el ne spune povestea coloniștilor europeni albi din Madagascar, care, în general, au evitat să comită majoritatea crimelor împotriva umanității pe care astăzi le numim colonialism. Este un exemplu de colonizare alternativă, în cursul căreia Lumea Veche s-a întâlnit cu Lumea Nouă, amestecându-se cu populația locală și creând o nouă cultură și chiar o întreagă națiune nouă, zana-malata*, care încă trăiește în Madagascar – susținând totodată ideile de egalitate, libertate și democrație atât de dragi nouă azi în Occident.

David a formulat multe dintre ideile centrale ale acestui proiect în articolul de ziar din 2013 „Zonele moarte ale imaginației”. Dar începuse să se gândească la acest proiect mai amplu încă din timpul doctoratului, când a călătorit în Madagascar la sfatul profesorului de antropologie și mentorului său intelectual de la Universitatea din Chicago, Marshall Sahlins.

* Subgrup al grupului etnic betsimisaraka, cu origini mixte, europene și malgașe (n.tr.).

Opera lui David pornește de la critica adusă de Sahlins modelelor economice și culturale occidentale, în mare parte incorporând intuiții culese de la gânditorii ruși – în special Kropotkin și Bakunin, dar și Dostoievski și Bahtin. Este demn de remarcat faptul că a luat doar două cărți cu el în Madagascar: *Frații Karamazov* de Dostoievski și *Rabelais și lumea sa* de Bahtin. Una dintre ideile de bază la care David avea să revină de nenumărate ori în proiectele sale științifice și politice, ca și în studiile sale antropologice era că „omul nu reprezintă o valoare determinată și finită pe temeiul căreia s-ar putea construi calcule ferme; omul este liber și de aceea poate încălca orice reguli impuse...” (Mihail Bahtin, *Problemele poeziei lui Dostoievski*)*. Bahtin și Dostoievski au descris natura umană ca pe o potențialitate ce izvorăște din dialogul carnavalesc, polifonic cu alți oameni.

David spunea: „Toate ființele umane sunt proiecte de creație mutuală. Mare parte din munca pe care o facem se îndreaptă asupra celuilalt”. Astfel se înțelegea David pe sine și percepea scopul scrierilor sale.

Când am ales textele pentru secțiunea despre economie și îngrijire, mi-am amintit cum a răspuns David, la lansarea uneia dintre cărțile sale, la o întrebare din partea unei femei care s-a prezentat drept asistentă într-un azil de bătrâni. Ea a întrebat: „De ce oamenii ca mine nu au acces la procesul decizional?”. David a răspuns: „Societatea noastră este organizată astfel încât accesul la putere este condiționat de accesul la violență. Oamenii ocupați să aibă grijă de alți oameni au un acces minim la luarea deciziilor, însă comandantii militari, președinții marilor corporații și așa mai departe sunt cei care decid cum ne ducem toți viața”. A întrebat-o la rândul său pe femeie: „Chiar vrem să trăim într-o societate organizată potrivit idealurilor unor astfel de oameni?”.

În acel moment, mă aflu în amfiteatrul din Berlin și am fost personal frapată de răspunsul lui David, deoarece, de obicei, oamenii care au scris cărți de cinci sute de pagini rareori se sinchisesc

* În românește de S. Recevschi, Univers, București, 1970, p. 82 (n.tr.).

să facă o conexiune între constructele lor complexe, în special cele economice, și realitatea cotidiană a oamenilor de rând. Este și mai dificil să-ți expui descoperirile fundamentale – noi paradigme ale cunoașterii, istoriei și puterii – pe înțelesul oamenilor care nu au beneficiat de niciun fel de educație specializată.

Dar exact de asta este nevoie pentru a modifica percepția publică asupra bunului-simț.

În secțiunea „Împotriva științei economice”, am ales niște ese-uri pe care le-am considerat esențiale pentru modul cum concepea David puterea și justiția. În interviul „Finanțele sunt doar un alt cuvânt pentru datoriile altor oameni”, David i-a enumerat pe câțiva dintre cei cu care se afla în dialog, dar aș vrea să-l evidențiez în mod special pe Michael Hudson, un economist care navighează între mediul universitar și Wall Street, căruia David îi atribuia meritul de a-i fi trezit interesul față de relațiile dintre creditori și datornici, sau față de datorie, ca punct de cotitură decisiv în istoria omenirii. (David era de asemenea fermecat de incredibila biografie a lui Hudson. Într-o zi, când mergeam să luăm prânzul cu el, David mi-a șoptit: „Cel mai uimitor e că tot ce-ți va povesti Michael despre sine însuși este chiar adevărat!”. Hudson era finul lui Lev Troțki, care a fost asasinat cu pioletul mătușii lui Michael. Astfel de povești îl interesau pe David mult mai mult decât orice realizare academică.) Alt text inclus în secțiunea „Împotriva științei economice”, „Despre fenomenul *bullshit jobs*”, a luat naștere în urma conversațiilor neprotocolare cu oameni care își defineau slujbele ca fiind lipsite de rost sau chiar dăunătoare societății, în pofida faptului că aveau un salariu frumuseț și se bucurau de un statut social înalt. Remarcabilă în abordarea sa era tocmai empatia față de victimele „violentei spiritualiste”, îndreptată împotriva celor care aveau *bullshit jobs*. La urma urmei, tocmai pe acești oameni, care ocupau cele mai privilegiate poziții în societate, stânga îi disprețuia, prin tradiție, pentru complicitatea lor și îi condamna pentru suferințele celor oprimați, și pe bună dreptate. Însă David atrage atenția în mod specific asupra nefericirii lor, arătând cum aceasta formează „o cicatrice pe sufletul nostru colectiv”.